

DE BETEKENIS VAN LIEFDE

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Aziza el Baraka

DE BETEKENIS
VAN LIEFDE

AMBO|ANTHOS
AMSTERDAM

ISBN 978 90 263 5184 6

© 2020 Aziza el Baraka

Omslagontwerp en -illustratie Bloemendaal & Dekkers

Foto auteur Sacha Goossens © Aziza el Baraka

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

I

RIYAN

1

Al weken zijn de kinderen in de ban van hun vaders laatste wensen. Terwijl hij daar zo roerloos ligt, rennen zij als bezetenen rond. Een week geleden hebben ze hem van hun ouderlijk huis naar het huis van Fatima verhuisd, want thuis wilde hij niet sterven. Hij wilde bij haar zijn.

Zelfs zijn kleinste wens werd hun grootste missie. Toen hij over een kauwgommerk uit zijn jeugd sprak, ging zijn dochter meteen langs zes supermarkten en verschillende snoepwinkels. Uiteindelijk vond zijn jongste zoon het goedje op het internet. Maar de bestelling moest uit het buitenland komen en van de levertijd kregen zijn kinderen haast een hartverzakking. Een week?

Door te bellen, te mailen, aan te dringen en extra te betalen arriveerde het pakketje uiteindelijk binnen drie dagen. Met haviksogen hielden ze de klok in de gaten. En bij het horen van de deurbel sprongen zijn kinderen op en openden met z'n allen de deur voor de verbaasde bezorger. Daarna liep zijn dochter van de voordeur naar zijn sterfbed met het pakje in haar handen alsof het een goudstaaf was. Haar tweeling-

broer mocht de reep openvouwen. Hun oudste broer reikte de kauwgom vervolgens aan hun vader aan en die stopte hem in zijn mond.

Zijn kinderen straalden toen hij langzaam begon te kauwen. Echt, ze wilden hem in deze laatste fase de wereld geven. Totdat hij om het onmogelijke vroeg.

Hij heeft altijd van haar gehouden. Maar haar nooit aangeraakt, niet eens een hand gegeven. En nu zij boven in het huis ligt te sterven en hij beneden, weet hij dat het nooit meer zal gebeuren. En toch gaat hij zijn vrouw en kinderen vertellen dat hij met Fatima wil trouwen.

Zo nu en dan komt hij terug en opent zijn ogen. Hoelang is hij al hier? Drie dagen? Drie weken? Drie maanden? Voor hem is de tijd verdwenen. Zijn uitzicht is het plafond. Dan verschijnt een paar seconden later, altijd seconden nooit minuten, iemand in zijn gezichtsveld. Een hoofd zweeft boven hem. Iedereen heeft opgezwollen, rode ogen.

Wat hij wil? Wat hij nodig heeft? Zijn leven bestaat nu alleen nog maar uit wensen. Hij kijkt naar de gezichten die hem geven waar hij om vraagt. Die boven hem drijven en het antwoord afwachten.

Hoewel hij in deze laatste dagen is gestopt met praten, wil hij zijn stem nog één keer gebruiken. Voor de wens die hij zijn hele leven heeft gehad. Maar hij stelt het nog even uit.

Dit keer hangt het gezicht van zijn vrouw boven hem. Haar ogen zijn ook rood, maar helder en droog.

‘Wat is er, Riyan?’

Hij kijkt langs haar heen naar de lijn op het plafond. Die lijn is zijn anker in deze tijdloze tijd. Heel zijn leven heeft hij aan lijnen vastgehouden. Hij is binnen de lijnen gebleven.

Hij kucht om zijn stem op te warmen. Test of die nog geluid maakt. Ja, zijn stembanden werken nog. Zijn keel slaat aan en het geluid trekt publiek zoals het eerste woord van een baby dat ook doet. Alle gezichten proppen zich in zijn gezichtsveld. Elk van hen wil zijn held zijn, maar niemand kan hem redden. Ze weten allen dat deze gebeurtenis onomkeerbaar is. Een nieuwgeborene kan niet terugkeren naar de baarmoeder. En voor de stervenden is er geen terugweg meer.

Zijn oudste zoon is hier met zijn vrouw. Hij ziet zijn kleinkind. Zijn dochter en haar man. Haar vrijgezelle tweelingbroer. En zijn jongste zoon, die op zijn veertigste aan een nieuwe studie is begonnen en net als zijn vader architect wil worden. Weer kijkt hij naar zijn kinderen. Hun moeders gezicht houdt hen bijeen. Ze zijn variaties op haar.

‘Wat kunnen we voor je halen, vader?’

‘Papa, wat heb je nodig?’

Hij kijkt naar rechts. Bilal, zijn beste vriend, staat klaar om hem te helpen als de tijd is gekomen. Er zijn nu alleen nog woorden over. Hij is dankbaar, maar hij hoopt dat ze hem zullen vergeven voor zijn laatste woorden. Ondanks de waarheid, en waarheid is goddelijk, bidt hij voor begrip. Terwijl al die ogen naar hem kijken en iedereen wacht, opent hij zijn mond en zegt, voor het eerst, waar hij een leven lang aan heeft gedacht en een leven lang naar heeft verlangd, hardop.

Haar kinderen waren haar de hal in gevolgd. Daar, buiten hun vaders gehoorsafstand, hebben ze haar geprobeerd tegen te houden. Toen ze de trap op wilde gaan, had haar dochter zich aan haar vastgeklampt.

‘Waar is je trots, mama?’

Ze draaide zich om en had maar één antwoord. ‘Hij is mijn man.’

‘Hij is onze vader,’ gaf haar oudste zoon als weerwoord. ‘Dat hij zijn laatste dagen hier met haar wil doorbrengen is één ding, maar een huwelijk?’

‘Dit mogen we niet toestaan,’ zei haar jongste zoon, terwijl hij met de hak van zijn schoen een denkbeeldige streep op de vloer zette.

Ze namen het hun moeder kwalijk dat ze hun vaders wens wilde waarmaken. Zij was de geest uit de olielamp en haar kinderen wilden haar daarin terugstoppen. Nogmaals probeerden ze haar tegen te houden toen ze naar boven wilde gaan. Ze gingen voor haar staan, versperden de weg.

‘Hij is verward,’ zei haar dochter.

Maar Bilal kwam ertussen: ‘Als je het geduld kan opbrengen, probeer dan zijn laatste wens te eren. Wat het ook voor jou betekent.’

Ze keek naar haar kinderen. Die wisten volgens haar niet wat liefde was. ‘Hij is mijn man,’ zei ze. Ze gaf een zucht. ‘Als hij iets wil, geef ik het hem. Zoals hij zijn hele leven mij heeft gegeven wat ik wilde.’

Zijn vrouw staat naast haar bed en bestudeert haar gezicht. Dat van Fatima is een puzzel. Het heeft geen symmetrie. De lippen lijken haar scheef. De ogen vallen te veel in het oog. De neusbrug is te hoog. De mond puilt uit. En toch vallen al die gelaatstrekken mooi bij elkaar.

Ze heeft een spirituele schoonheid. Fatima’s echtgenoten keken altijd naar haar vanuit een bepaalde hoek. Als ze ook maar even bewogen, verdween haar schoonheid voor hun

ogen. Het was als de ontmoetingsplaats van een geheim genootschap. Alleen diegenen die de weg wisten, konden er komen.

Steeds weer vraagt zijn vrouw zich af waarom haar man zoveel van het gezicht van Fatima heeft gehouden. Waarom hij haar nooit is vergeten. Een tijdlang probeert ze te bedenken hoe hij van haar kon houden zonder haar te zien of te spreken. Maar dan geeft ze het verlies toe.

Ze weet heel goed dat ze op dit moment geduldig moet zijn. De laatste wens van haar man vervullen is misschien wel belangrijker dan het waarmaken van zijn eerste. Ze pakt er een stoel bij, gaat zitten en denkt na. Hoe moet ze het aanbod brengen? Hoe moet ze een stervende vrouw benaderen met een vraag over liefde? Kan iemand, wiens leven voorbij is, opnieuw beginnen?

‘Fatima?’

Voorzichtig probeert ze haar te wekken. Met geduld wacht ze totdat die oude ogen opengaan.

‘Fatima?’

Driemaal is scheepsrecht.

Ze staart naar het gezicht dat ontwaakt. Hoe het laatste beetje leven een vleugje leven blaast in ogen die binnenkort voor altijd dicht zullen gaan.

‘Kan ik iets voor je halen? Een glas water misschien?’

Fatima is net zo stil als haar man deze laatste week is geweest. Het is een teken. Ze beginnen over te steken naar de andere kant.

Zonder een woord te zeggen, geven haar ogen knipperend antwoord.

Ze komt terug met een glas en houdt dat tegen Fatima’s

lippen. Een deel van het water komt in haar mond, maar het meeste stroomt langs haar kin op het slaapkussen.

Ze verontschuldigt zich. Voor een stervende zorgen is een proces van vallen en opstaan. En de weg naar de dood is een doolhof. Ze denkt aan een lepel en begint Fatima het water te voeren. Daarna zet ze het glas op het nachtkastje.

Fatima sluit haar ogen weer.

‘Fatima, zou je alsjeblieft even wakker willen blijven?’

Ze zucht.

‘Waar zal ik beginnen?’

Waar kan ze beginnen? Er is zo weinig tijd over. Ze denkt even na. Ja, ze besluit de waarheid te vertellen. Zo beknopt als ze kan.

‘Riyan wil met je trouwen. Sta je ervoor open om nog één keer te trouwen?’

‘Nee.’

‘Nee?’

‘Nee.’

Fatima’s snelle reactie verwart haar. ‘Wat bedoel je? Je wil niet met mijn man trouwen?’

‘Nee.’ Het antwoord is definitief als de dood.

‘Nee?’

Eigenlijk moet ze opgelucht zijn. Dit zou ze moeten willen. De vrouw met wie haar man wil trouwen, wil dat niet. Nu kan ze Riyan voor zichzelf houden. Hij is haar bezit tot de dood. Eigendom. Is dat niet de betekenis van liefde?

Ze heeft meer dan vijftig jaar met Riyan geleefd en zijn liefde gekend. Hem haar liefde gegeven. Maar ze kijkt nu naar Fatima en ze vraagt zich af waarom zij nee heeft gezegd.

Ze komt de trap af. Haar dochter zit op de laatste traprede en springt op.

‘En? Wil ze met hem trouwen?’

Ze schudt haar hoofd, kijkt naar haar kinderen en ziet hoe hun schouders loskomen, hun gezichten ontspannen. Ze opent de deur van de woonkamer en gaat naar binnen.

Hoeveel tijd is er voorbijgegaan? Twee uur? Een dag? Twee? Het laatste wat Riyan zich kan herinneren, is een gevoel van vrijheid. De waarheid heeft hem bevrijdt. Hij heeft zijn vrouw en zijn kinderen verteld wat hij wil. Nu pas is het leven compleet.

Ook heeft hij flarden van een nauwelijks hoorbaar gesprek opgevangen. Maar de verbeterde stemmen van zijn kinderen en vrouw niet willen horen. En de verpleegster van het ziekenhuis is langs geweest om afscheid van hem te nemen.

Hij opent zijn ogen. Bilal is de eerste die hij ziet. Daarna komt het gezicht van zijn vrouw. Ze is nog steeds sterk en mooi. Ze buigt over hem heen.

‘Riyan?’

‘Ja.’

‘Ik heb met Fatima gesproken.’

‘En?’

‘Ik heb haar verteld dat je met haar wil trouwen.’

‘En?’

‘Ja.’

‘Ja?’

‘Ja.’

Ja is het beste woord in de wereld. Woorden zijn dingen. En hij heeft het grootste geschenk gekregen.

‘Er wordt van je gehouden,’ zegt Bilal.

‘Er is altijd van je gehouden, Riyan,’ zegt zijn vrouw. ‘Er zal altijd van je gehouden worden.’

Zijn mooie vrouw begrijpt hem. Is dat niet de betekenis van liefde? Gezien worden. Gehoord worden. Begrepen worden zoals je werkelijk bent. Gewild zijn en genoeg zijn. Ze heeft gelijk. Hij heeft te veel liefde in zijn hart en in zijn leven. Dat is het.

Hij voelt een schok in zijn lichaam. Voor hij het weet, heeft iedereen zich om hem heen verzameld. De gezichten van al zijn kinderen zijn er. Bilal is er. Hij zegt de laatste woorden hardop.

Zijn arm heeft nog wat kracht. Hij reikt zijn hand uit.

II

KAMAL

1

In de aanloop naar hun bruiloft kocht haar eerste man Kamal een matras.

‘Zo hard als steen,’ zei zijn jongere broer Riyan in de meubelzaak. ‘Je bruid verdient iets beter.’

‘Een vrouw moet geen hoge noten op haar zang hebben,’ antwoordde Kamal. ‘Ik wil de goedkoopste.’

Goedkoop was ook de bruidsschat die hij Fatima’s vader bood. Min de kosten van het matras was het vijf keer minder dan het gebruikelijke bedrag.

‘Maar mijn dochter is mooi,’ zei haar vader tevergeefs.

Fatima’s vader was in de vijftig, maar leek zeventig. De vetgedeeltes van zijn gezicht waren zo leeg als zijn broekzakken. En zijn ogen, die te veel van de wereld hadden gezien, trokken zich na het lage bod nog verder terug.

De man was zeven jaar oud toen zijn moeder stierf. Acht toen zijn vader hem verliet. Vanaf dat moment moest hij werken. Met lege ogen zocht hij naar karweitjes en baantjes. Wanneer hij werk vond, was het te weinig werk. Hij stond altijd bij zijn eigen lichaam in het krijt. Er ging te veel ener-

gie uit. Er kwam te weinig binnen. Armoede, dacht hij, was niet alleen een negatieve energiebalans van de eerste levensbehoefte. Maar van meer. Van menselijkheid en liefde en geloof in het zelf. *Ik heb niets* werd *ik ben niets*.

Haar vader belichaamde gebrek. Niet alleen zijn honger, maar een geërfde armoede die van generatie op generatie was doorgegeven. Haast een genetische honger. Een biologische. Een hardnekkige en permanente. Een armoede die altijd armoede was geweest, die arm wilde blijven.

Kamal herhaalde het karige bod in zijn gedachten. Trouwen met Fatima was voor hem een sport. Hij wilde haar voor de laagste prijs en hij riskeerde niets om haar te krijgen. Zijn vader had hem geleerd dat geen vrouw financiële roekeloosheid waard was.

‘Trouw met een arme,’ had hij tegen hem gezegd. ‘Hou haar nederig.’

Fatima was zestien toen Kamal haar voor het eerst zag. Ze liep naar huis met schoolboeken in haar armen.

Vier jaar lang hield hij haar in de gaten als een aandeel op de aandelenmarkt. Van tijd tot tijd informeerde hij naar haar familie.

‘Amar Dhab?’ vroeg hij dan.

‘Wie?’

‘Dhab.’

‘Ken hem niet.’

‘De man die zelfgemaakte houtskool op de markt verkoopt.’

‘Je bedoelt de Ezel.’

Amar De Ezel.

Tijdens die jaren ving Kamal een enkele keer interesse van

andere partijen op. Dan nam hij actie met een voorzichtig geplaatste roddel. Zijn slangerige woorden kronkelden omhoog in cafés, in het geklets in winkels, de koetjes en kalfjes aan eettafels, de tête-à-têtes van haar leeftijdsgenoten, de harts gesprekken van vrienden. En uiteindelijk werd het vergif in het oor van haar geheime aanbieder gefluisterd: ‘Vriend, zal ik je iets over Fatima vertellen?’

Eén roddel ruïneerde haar reputatie. Schaar. Papier. Steen.

Nu was het perfecte moment aangebroken, dacht hij. Zij was twintig en hij dertig. Hoeveel had hij precies voor haar over? Wekenlang berekende hij het bedrag. Hoe laag kon hij gaan? Hij kneep er elke cent uit. Totdat het bod te mager was en het aanbod te veel.

‘Pak haar nu,’ zei zijn vader.

‘Graag of niet,’ zei Kamal tegen haar vader, terwijl hij aanstalten maakte om te vertrekken.

Haar vader probeerde iets van zijn waardigheid bijeen te rapen. Hij deed een laatste poging om ietsjes meer voor zijn enige dochter te krijgen. Met smekende handen, zei hij: ‘Maar een bruiloft kost...’

Kamal draaide zich om en stak hem een lange financiële vinger toe. ‘Amar, er vindt geen bruiloft plaats. Een vrouw is al duur genoeg.’

Twee weken later was er geen bruiloft. Het was een maandag. Een reguliere werkdag voor Kamal. Fatima en haar ouders hadden die nacht geen oog dichtgedaan. Al vroeg zaten ze aan het ontbijt zonder ook maar een hap weg te krijgen.

‘Kijk toch naar jezelf, Amar,’ zei haar moeder. ‘Je ziet eruit alsof je naar een begrafenis gaat.’

‘Het voelt ook als een begrafenis. Fatima is meer waard dan dit.’

‘Maar ze is twintig.’

‘Jij was vijftientwintig!’

Zijn handen beefden. Hij balde ze.

‘Het spijt me.’

Hij wilde zijn stem niet verheffen. Hij sloot zijn ogen en een herinnering kwam bij hem boven. Zijn moeder kreeg een klap met een waterketel in de keuken. Zijn vader schold haar uit. Waarom ben je niet als die volle vrouwen die je op straat ziet? Waarom heb je zo’n uitgezakt lijf? Waarom vul je mijn ogen niet?

Zijn moeders lijf was karig. Ze had te veel kinderen ge-
baard. Te lang borstvoeding gegeven. Te veel armoede mee-
gemaakt. En te weinig liefde gekregen. Met een verwilderde
blik in haar ogen schreeuwde ze: ‘Als je van me walgt, ga dan
maar bij God klagen!’

Amar had zich omgedraaid. Het laatste dat hij zag, waren
zijn moeders handen die ze ter bescherming naar haar ge-
zicht trok. Hij was te jong om haar te hulp te schieten. Toen
hij het gefluit van de riem hoorde, stopte hij zijn vingers in
zijn oren.

Uit schaamte gaf hij een zucht. Het verheffen van zijn stem
was hetzelfde als zijn hand heffen tegen een vrouw. Geweld
was geweld. Er zat geweld in een blik. In een woord. In een
toon. Er was mishandeling in stilte. En in afwezigheid. In
verwaarlozing. In het terughouden van affectie. Of in een sar-
castische opmerking. In vergelijkingen maken met anderen.
Er waren duizenden manieren om een vrouw slecht te behan-
delen, maar een miljoen om haar liefde te tonen.